

Mirjana Nikolić¹

Fakultet dramskih umetnosti,
Univerzitet umetnosti u Beogradu

Una Ćirić²

Fakultet dramskih umetnosti,
Univerzitet umetnosti u Beogradu

316.774/776:654.191:070.422
(497.11)³1970/2020³
COBISS.SR-ID 68006153

TRANSMEDIJSKA ISKUSTVA AUTORA U FUNKCIJI KREIRANJA IDENTITETA RADIJA STUDIO B³

*Oni koji mnogo znaju – malo govore.
I obrnuto – najviše govore oni koji ništa ne znaju.
To ima veze. Samo mišljenje može čoveka sprečiti da govori.*

Duško Radović, 4. avgust 1975.

Apstakt

Godine 2020, Radio Studio B obeležio je 50 godina od osnivanja. Reč je o mediju koji je u smislu programsko-produkcionih osobenosti, kritičkog odnosa prema socijalističkoj realnosti sa elementima subverzivnosti, bio jedinstven i autentičan u srpskom i jugoslovenskom društvu. Osnovni cilj rada je da specifičnost Studija B tumači kroz unikatnost angažovanih i zaposlenih u ovoj stanici, ljude koji su svoja bogata iskustva, mahom vezana za neke druge umetničke ili naučne oblasti, spojili s jezikom i izražajnim formama radija i doneli nove vrednosti slušaocima. Reč je o markantnim autorima koji su tokom „zlatnog doba” ove radio-stanice, sedamdesetih i osamdesetih godina, snažno obeležili njegov program i dali neizbrisiv doprinos razvoju radio-difuzije u Srbiji. Centralno mesto pripada analizi rada Dušana Duška Radovića, pesnika, književnika, aforističara; presentera i tumača stvarnosti koji se u „smutnim” vremenima povukao kako bi „svoj radio” zaštitio od po-

1 mirjana.nikolic@fdu.bg.ac.rs

2 unaciric@gmail.com

3 Rad je nastao kao rezultat finansiranja naučnoistraživačke delatnosti Fakulteta, prema ugovoru sklopljenom sa Ministarstvom prosvete, nauke i tehnološkog razvoja.

litičkih pritisaka. Uz prikaz njegovog doprinosa društvenom i programskom pozicioniranju Studija B, u radu su predstavljene aktivnosti u kreiranju programa Studija B: Slobodana Konjovića, muzičara i vođe eksperimentalnog benda Kozmetika; glumaca Ivana Bekjareva, Ljerke Draženović, Zorana Milosavljevića i Rade Đuričin; Žikice Simića, psihologa; Zorana Modlija, pilota i instruktora letenja; Petra Marša, mašinskog inženjera i književnika; Marka Jankovića, studenta Bogoslovskog fakulteta i alumniija Prirodno-matematičkog fakulteta i drugih. Zahvaljujući iskustvima u različitim oblastima i medijima, navedeni autori su svojim radom i angažovanjem dali vrlo značajan doprinos konceptualizaciji i profilisanju Studija B kao najznačajnijeg alternativnog, građanskog i progresivnog medija u Srbiji, 80-tih godina XX veka.

Ključne reči

radio, Studio B, Beograd, transmedijalno iskustvo, Dušan Radović

Transmedijalni potencijali radija kao medija

Nakon štampe i filma, radio je medij koji je uspešno i na nov način povezao različite umetničke discipline. Može se, čak, reći da je on „otvorio nove mogućnosti transponovanja umetničkih dela iz postojećih u nove forme. Istovremeno, za razliku od štampe i filma, koje zbog tehnologije, jezika i sistema distribucije odlikuje svojevrсна teritorijalna zatvorenost, radio je pre televizije imao nadnacionalni domet, globalnu dimenziju, koja je dodatno bila pomognuta kapacitetima kratkih talasa,⁴ koji su mogli da obezbede i transkontinentalnu dostupnost programa” (Nikolić 2017: 126).

Od prvih dana osnivanja radio-stanica i sa procesom kreiranja njihovih programskih koncepata, pojavila se potreba za angažovanjem saradnika, stvaralaca različitog obrazovanja, različite umetničke, ali i druge provenijencije. U prvom redu, reč je o angažovanju muzičara – kompozitora, dirigentata, vokalnih i instrumentalnih izvođača, horista, zatim književnika, dramskih stvaralaca, glumaca, dramaturga itd. Njihovo angažovanje je bilo rezultat realne potrebe, s obzirom na to da u to vreme nije bilo uređaja za snimanje zvuka, usled čega je bilo neophodno da izvođači uživo nastu-

4 Emisioni rad kratkotalasnih radio-stanica korišćen je za potrebe informisanja i propagande posebno u periodu između dva svetska rata, i to od strane fašističke Italije i Benita Musolinija i nacističke Nemačke.

paju i program ispune uživo izvođenim muzičkim sadržajima od kojih su mnogi bili deo nacionalne muzičke baštine, nezabeležene na malobrojnim pločama. Osim što su svojim znanjima, iskustvima i veštinama ti umetnici i izvođači, tj. saradnici u realizaciji programa, mogli da doprinesu kvalitetu programa, to je bio dobar način da im se obezbedi egzistencija, odnosno stalni izvori prihoda. Tako se radio-stanice afirmišu i kao pokrovitelji umetničkog stvaralaštva, što je danas, u eri sve većeg broja džuboks, formatiranih radio-stanica, retka praksa.

Studio B – lokalni radio van sistema Radio Beograda

U okviru procesa decentralizacije jugoslovenskog društva, u periodu između 1960. i 1970. godine javiće se potreba za osnivanjem lokalnih radio-stanica, „sa ciljem da se kroz stvaranje i emitovanje sopstvenog lokalnog programa podigne kvalitet života u manjim sredinama”. (Maričić 1999: 105). Lokalni radio, klasifikovan prema „teritorijalnoj rasprostranjenosti”. (Veljanovski 2012: 65) osniva se u Jugoslaviji sa ciljem da zadovolji specifične medijske potrebe odabrane ciljne grupe, kao i da da doprinos na polju kulture, ekonomije i društvenog razvoja dotične zajednice.

Osnivanje lokalnih radio-stanica pokrenuće proces multiplikacije medijskog prostora što će predstavljati značajan iskorak ka njegovoj demokratizaciji, jer navedene promene nastaju i pronalaze svoj put u samoupravnosocijalističkom sistemu koji do tada nije poznavao medijsko tržište, čiji su svi mediji bili u državnoj svojini i pod dominantnim uticajem Radio Beograda. U takvoj atmosferi nastaje i Radio Studio B, koji će u okviru kontrolisanog i konzervativnog sistema učestvovati u procesu demokratizacije i liberalizacije medijskog sistema, deregulaciji medijskog prostora i afirmaciji principa komercijalnog poslovanja.

Radio Studio B koji je sa emisionim radom počeo 1. aprila 1970. godine, biće jedan od pionira lokalne radio-difuzije u Srbiji, prvi finansijski nezavisan radio, a može se smatrati i „prvim komercijalnim radiom u Srbiji” (Maričić 1999: 110) i prvom stanicom u bivšoj Jugoslaviji van sistema državne Radio-televizije Beograd. Njegove programske i tehničke karakteristike, autentični zvučni identitet i način komunikacije sa slušaocima, postaće uzor i model po kojem će se osnivati stanice u narednom periodu.

Osnovna funkcija programa Studija B bila je informativna, edukativna i zabavno-rekreativna, ali zbog specifičnog modela finansiranja⁵ program stanice snažno je obeležila i ekonomsko-propagandna funkcija. Misija Radija Studio B od samog početka bila je zasnovana na modernizaciji postojećeg radiofonskog izraza, programskoj i produkcijskoj inovativnosti, sa idejom da reflektuje i promoviše lokalnu kulturu i identitet grada Beograda.

Studio B je težio i ostvario autentičan audio-identitet, kome su doprineli: selekcija i izbor autentičnih voditelja sa specifičnim prezenterkim osobenostima; sadržaji i teme značajni za lokalno stanovništvo; inovativni formati; promocija muzike raznovrsnih žanrovskih određenja.

Sveobuhvatan moderan izraz Radija Studio B nastao je s namerom da aktuelne i progresivne medijske tendencije zapadnoevropskog i američkog radiofonskog stvaralaštva, koje su se najviše ogledale u radu stanica Radio Luksemburg i Radio Karolina, prenese i u jugoslovenski medijski prostor. Studio B je reagovao na konzervativnu medijsku matricu koju je negovao Radio Beograd, smatrajući da programski ciljevi novoosnovane radio-stanice treba da odražavaju duh vremena, građansku kulturu i potrebe stanovnika glavnog grada.

„Za Studio B se govorilo da je bio sastavni deo svake beogradske porodice”,⁶ a takav status je dobio jer je bio relevantan za svakodnevni život građana, jer je uspostavio jaku emotivnu vezu sa slušaocima kreiranjem „društvenokorisnog programa” (Marković 1994: 84). Inovativan programski cilj realizovaoe uvođenjem novih formata, poput servisnih informacija, lutajućih reportera, kontakt-programa, kojim je afirmisana građanska participacija. „I, dok je na makro nivou nastavio da obavlja funkciju lokalnog i finansijski samoodrživog medija, Radio Studio B je imao ideju da preoblikuje tadašnje konzervativne profesionalne i institucionalne norme, predstavljajući preteču ili nagoveštaj današnjih civilnih, građanskih i alternativnih medija.” (Čirić, Nikolić 2020: 144).

5 Radio Studio B nije imao pristup pretplati, već su osnovni vidovi finansiranja bili podrška koju je dobijao od matične novinske kuće, kasnije od novog osnivača Skupštine grada Beograda, kao i produciranje i emitovanje reklama. Na osnovu navedenih karakteristika Radio Studio B će predstavljati prvu komercijalnu radio-stanicu.

6 Iz razgovora sa Petrom Maršom koji je vođen u januaru 2021. godine.

Inovativni kadrovski menadžment Studija B

Program Studija B je, u trenutku kada je počelo emitovanje, osvojio naklonost publike jer je bio nešto novo, alternativno, provokativno, uzbudljivo, moderno u srpskom, odnosno beogradskom etru. Zato nije neobično što je učešće i rad na pripremi i realizaciji programa ove stanice bila stvar prestiža. Od prvog dana, saradnici su bili osvedočeni umetnici ili autoriteti u nekoj oblasti. Spajajući svoje primarne profesije ili hobije, oni su davali unikatan pečat programu radija Studio B, pomažući njegovom pozicioniranju i doprinoseći ličnim pečatom magnetizmu kojim je iz dana u dan ova stanica sticala sve veću pažnju i popularnost kod publike.

Radio Studio B je uvodio novine i u pogledu organizacije rada i strukture zaposlenih. Kadrovi koji su angažovani nisu morali da imaju prethodno iskustvo u radu na radiju,⁷ niti formalno obrazovanje, što je do tada bilo strogo pravilo Radio Beograda. Po uzoru na Radio Luksemburg i Radio Karolinu, Studio B je obučavao novinare da istovremeno mogu da obavljaju poslove voditelja, muzičkog saradnika, prezentera propagandnih poruka, a morali su da imaju i osnovno tehničko znanje kako bi, u slučaju potrebe, mogli da se angažuju i u emitovanju programa. Poseban adut muzičkog programa nove stanice bili su disk-džokeji – DJ-ejevi, koji su birali, najavljivali i emitovali odabrane muzičke numere. Taj vid realizacije programa, uveden po uzoru na „zapadne stanice”, bio je do tada nepoznat na našim prostorima. Prema rečima prvog direktora Studija B, Dragana Markovića, mnogi od zaposlenih u prvoj postavci stanice nisu imali prethodno iskustvo na radiju.

Moje uverenje je bilo da u ekipi koja je trebalo da pravi nov, drukčiji radio, nije dobro da budu ljudi opterećeni iskustvima iz komšijskog radija. Ne zato što bi taj radio bio apriori loš, nego pre svega što nismo hteli da budemo njegova replika. (Marković 1994: 54)

Modernom, pa i avangardnom radio izrazu Studija B značajno je doprineo Marko Janković, alumni Prirodno-matematičkog fakulteta i student Bogoslovskog fakulteta. Svoju karijeru na Studiju B započeo je kao honorarni saradnik u muzičkoj redakciji. Sećajući se procesa „regrutovanja” novih saradnika, on ističe da je Studio B često objavljivao konkurse i organizovao audicije za nove saradnike. Kroz ove procese, proveravana su osnovna znanja i opšta kul-

7 U to vreme ovakvo iskustvo je bilo teško steći s obzirom da je u Srbiji program emitovao samo Radio Beograd.

tura prijavljenh kandidata. Konkretno Marko Janković kao anegdota navodi⁸ da je postao deo tima Studija B, tako što je na razgovoru za posao oduševio komisiju svojom poznavanjem rada Radio Luksemburga i aktualnih muzičkih top listi.

Prve dve godine radio je kao muzički saradnik s Borjanom Kostićem i Slobom Konjovićem, da bi ubrzo postao voditelj i novinar prepoznatljiv po iskrenom i jasnom stavu prožetom blagom ironijom, dinamičnom vođenju i originalnom pristupu programu. Iako je vodio više različitih emisija, najznačajnija je bila *Od doručka do ručka* (subotom od 10 do 12 časova), koja je postavila apsolutno novu paradigmu u kreiranju kontakt-programa, uz telefonska uključanja slušalaca koji su zanimljivim gostima mogli neposredno i direktno da postavljaju pitanja. Marko Janković se seća da su slušaoci često zvali stanicu sa željom da daju svoj komentar ili izraze emocije povodom programa koji su upravo odslušali. Kako su se telefonski razgovori sa Beograđanima, slušaocima, često pretvarali u interesantne debate i razmene mišljenja, Marko Janković je došao na ideju da ih direktno uključi u program i time postao prvi radijski autor u Jugoslaviji zaslužan za pokretanje kontakt-programa. Kontakt-program je bio nepoznat jugoslovenskim medijima, te su regionalni osnivači lokalnih radio-stanica dolazili u Studio B da se upoznaju sa ovim originalnim i novim formatom.

Petar Marš, po profesiji mašinski inženjer i dugogodišnji tehnički direktor preduzeća „Vodotern“, učestvovao je u osnivanju Studija B 1970. godine. U prvo vreme je samo pozajmljivao svoj glas bez identifikacije⁹ da bi potom postao autor brojnih emisija na ovoj stanici. Kao osoba brojnih talenata, uspeo je da pomiri potpuno različita zanimanja. Kreativnost u pisanju obeležila je njegov novinarski i voditeljski rad, posebno kroz autorstvo scenarija za radio-emisije, marketinške kampanje, reklamne spotove, vokalne numere narodne i zabavne muzike, kao i pesme, priče i bajke za decu. Na početku radijske karijere vodio je emisije subotom i nedeljom, da bi ubrzo dobio priliku da osmisli svoju autorsku emisiju *Peca i deca*. Predstavljajući se kao Peca Petrović, na kreativan način, uspešno je približio decu radiju i radio deci. Zapažen je njegovo voditeljski rad kultne emisije iz oblasti kulture *Ogledalo* i višečasovnog nedeljnog sportskog programa *SOS – Sve o sportu*.

Kada je reč o kadrovskoj strukturi Studija B, Petar Marš navodi¹⁰ da su to bili stalno zaposleni i honorarni saradnici, koji se nisu birali na osnovu for-

8 Iz razgovora sa Markom Jankovićem koji je vođen u januaru 2021. godine.

9 S obzirom da je bio tehnički direktor velikog preduzeća.

10 Iz razgovora sa Petrom Maršom koji je vođen u januaru 2021. godine.

malnog obrazovanja, već na osnovu znanja, veština, sposobnosti, vrste i boje glasa... Iskusni novinari pružali su podršku i edukovali su honorarne saradnike kako bi, u zavisnosti od interesovanja i afiniteta, u budućnosti mogli da preuzmu više odgovornosti. Mnogi budući autori poznatih emisija Studija B započeli su svoje karijere sređujući ploče u muzičkoj redakciji ili noseći audio-opremu za snimanje na teren. Inovativan način u snaženju kadrovske baze Studija B bilo je i uključivanje srednjoškolaca kao volontera i saradnika u emisiju *Prekomerni čas*, koju je vodio Dragan Jelić. Petar Marš navodi¹¹ da je svim talentovanim i upornim mladim ljudima Studio B otvarao vrata ka napretku ukoliko se to poklapalo s njihovim interesovanjima i ambicijama.

Brojni su i saradnici, a potom i kreatori emisija na programu Studija B, koji su imali obrazovanje ili iskustva u najrazličitijim umetničkim, ali i neumetničkim oblastima i disciplinama. Slobodan Sloba Konjović, bio je muzičar i vođa eksperimentalnog benda „Kozmetika”, ali i osoba koja se amblematski vezuje za Studio B na kome je godinama kreirao muzički program Radija Studio B. Njegov rad je bio inspiracija za veliki deo mlade publike koja je redovno pratila emisije *Diskomer*, *Parada albuma*, *Vibracije* koje je on vodio i uređivao. Svojim glasom i urbanim pristupom, dao je snažan pečat i doprineo višedecenijskom audio-identitetu Studija B.

Sloba je zadužio našu popularnu kulturu i radio kao medij jer je na vrlo brz i adekvatan način predstavio pank i novi talas našoj publici. Zahvaljujući njegovom radu Beograd je imao, kako bih rekao, svetski zvuk. Beograd zahvaljujući Konjoviću, njegovim emisijama i njegovom talentu je od balkanske kasabe mutirao u evropsku metropolu. (iz razgovora sa Žikicom Simićem koji je vođen u julu, 2020. godine)

Žikica Simić, po obrazovanju psiholog, iz pozicije stalno zaposlenog u Centralnom zatvoru, kreirao je i vodio muzičke emisije Studija B, a slično je bilo i sa Zoranom Modlijem, prvim disk-džokejom Beograda i Studija B, ujedno pilotom i instruktorom letenja, koji je početkom sedamdesetih uspešno vodio jutarnji program i marketinške emisije kratkog formata poput *Halo Centroprom*. Zoran Modli je sa Borom Đorđevićem, početkom 1975. godine, osnovao grupu *Hajduk Stanko i jataci*, napisao je šest knjiga o pilotiranju i izdao ploču *Zoran Modli i leteća diskoteka*.

¹¹ Iz razgovora sa Petrom Maršom koji je vođen u januaru 2021. godine.

Glumci – voditelji i spikeri Studija B

Rukovodstvo Studija B trudilo se da sadržaji na njegovom programu budu jezički dobro i kvalitetno interpretirani, ali dinamično i moderno, bitno različito od interpretacije na programima Radio Beograda. Zato su se među angažovanimima našli glumci Ljerka Draženović, Ivan Bekjarev, Zoran Milosavljević, Ljuba Tadić i Rada Đuričin.

Ljerka Draženović (1943–2013) bila je popularna filmska, televizijska i pozorišna glumica. Iako je stekla popularnost, počela je da radi kao spikerka Studija B, a kasnije je vodila emisije na TV Beograd. Publici je ostala upamćena po prvoj ulozi u filmu *Delije* i televizijskoj seriji *Pozorište u kući*, u kojoj je u 10 epizoda tumačila ulogu Olge Petrović, dok je nije zamenila Stanislava Pešić. Ostvarila je upečatljivu ulogu naratora u filmu Slobodana Šijana *Davitelj protiv davitelja*, bila je voditeljka u TV programu *Reči i slova*, a bila je angažovana 90-tih i u realizaciji programa Televizije Jutel. Veoma je interesantan podatak da se Ljerka Draženović može nazvati rodonačelnicom šaljivih vesti, možda i *fake news*-a u Srbiji. U dokolici, nakon što je sa ekipom pripremila emisiju *Vesti*, Ljerka je kreirala zabavne, parodirane, alternativne vesti koje su pokazale ne samo raskošan talenat i kreativnost već i velike interpretativne kvalitete. („Ljerka Draženović o parodiji na vesti” 1990)

Jedan od prvih saradnika Studija B bio je Zoran Milosavljević (1939–1983), popularan srpski pozorišni i filmski glumac i v. d. umetnički direktor Jugoslovenskog dramskog pozorišta. Sa iskustvom pozorišnog glumca, svaku emisiju je pažljivo pripremao i nastojao da je uradi bez ijedne jezičke, govorne greške. Vodio je emisiju o kulturi i pozorištu, kao i kontakt-emisiju *Fontana želja*. Kao jedan od prvih saradnika, dobio je 1976. godine priznanje *Zlatni znak Studija B*.

Ivan Bekjarev (1946–2020), kao već afirmisan glumac,¹² imao je čast i zadovoljstvo da 1970. godine prvi poželi dobar dan slušaocima Radija Studio B, dok su Ljuba Tadić i Rada Đuričin učestvovali u emisiji *Osnovna škola Studija B*, za koju je tekst pisao Duško Radović, a čiji je cilj bilo obrazovanje odraslih.

Ipak, autor koji je svojim raskošnim talentom i duhom kao najmarkantnija figura obeležio istoriju Studija B, stvaralac čija je karikatura krasila bedževe

12 Prvu ulogu na filmu odigrao je 1967. godine, u filmu „Bokseri idu u raj”, u kome je glavnu ulogu tumačio Mija Aleksić.

sa imenom Studija B, jeste književnik, aforističar i novinar Dušan Duško Radović.

Primenjena književnost – rad Dušana Duška Radovića na programu Radija Studio B

Studio B je osnovan 1970. godine, a Dušan Duško Radović (1922–1984) u tu stanicu došao je u julu 1975. i ostao sledećih osam godina, do 1984. Svojim radom i talentom značajno je uticao na oblikovanje i unapređenje programskog koncepta ove stanice.

U okviru jutarnjeg programa, Radović je imao redovnu rubriku *Beograde, dobro jutro*, u kojoj se obraćao Beograđanima serijom svojih opservacija, zapisa, aforizama, satiričnih doskočica i komentara. Želeo je da Beograđanima dan počne sa osmehom. Njegovi savremenici su isticali da je dolazio prvi na posao i da je dvogledom posmatrao kako se budi grad. Tragao je i ukazivao na sve anomalije u funkcionisanju glavnog grada koje je primetio.

Prema svedočenju Božidara Stanišića, tokom jeseni 1975. godine svi su bili oduševljeni emisijom *Beograde, dobro jutro*.

Svi je slušaju... Kao da se svet zaustavi u 07.15, i staro i mlado, svi – od dimnjačara do lekara, od seljaka na pijaci do profesora! Čudo od čoveka i emisije! Iz studija na poslednjem, dvadeset trećem spratu 'Beograđanke', govori a često i šiba po svima – ne štedi ni vlast, ni boraniju... (Stanišić 2020)

U svega pet-šest minuta, uz muzičku podlogu pesme *U ranu zoru*, ozbiljnim glasom, opušteno, sanjivo, slušaocima je sa 23. sprata Palate „Beograd”, poznate „Beograđanke”, predstavljao slikovita i višeznačna razmišljanja o dešavanjima u Beogradu. Nikog nije štedeo, čak ni sebe. Natmurenog lica, ali blag, zamišljen i pomalo vanvremenskog izgleda, Dušan Duško Radović nije mogao da prećuti nepravdu ni u jednom segmentu života i reagovao je odmah na svaki njen znak¹³. Iako je Studio B bio lokalna stanica, teme, ideje i koncepti proklamovani u emisijama koje je on kreirao ujedinili su publiku i šire od Beograda. Bilo je uobičajeno da kada neko kao gost boravi u Beo-

13 U seriji *Žigosani u reketu* (2018) kao lajtmotiv se pojavljuje lik radio-voditelja „letećeg Beograđanina”, koji načinom na koji kreira sliku o društvenoj realnosti izuzetno asocira na način na koji je realnost interpretirao i tumačio Duško Radović.

gradu, kao svojevrsnu atrakciju, isprati program Studija B, kao da je posetio neku od znamenitosti ili ustanova kulture u Beogradu.

Radović je uspeo da pobedi efemernost radija time što je svoje tekstove koji su emitovani, sistematizovao i objavio u trotomnom izdanju *Beograde, dobro jutro* (1977, 1981, 1984) kao trajnom svedočanstvu o Beogradu, Studiju B i njemu kao autoru (B92 2019).

Život i karijera

Dušan Duško Radović rođen je u Nišu 1922. godine. Sa šest godina se seli u Suboticu, a potom 1938, sa 16 godina, u Beograd. U Beogradu je završio srednju školu, a potom je upisao studije.

Po nekim elementima može se napraviti paralela između života i rada Dušana Radovića i Branislava Nušića, u smislu kontinuiteta i obima stvaralaštva, satiričnog duha, rada u radiju.¹⁴ Sam o sebi je govorio da je „šnajderka koja šije po kućama” jer je radio nešto što pesnici ne vole da rade – pisao je po narudžbini (B92 2019). Tvrdnje o božanskoj prirodi književnosti negirao je i isticao da je ona zanat koji se može koristiti za pisanje različitih stvari, a pritom je ostavio delo bez kog srpska književnost, bila ona božanska ili zanatska, ne može. Za slučaj svoje smrti, smislio je epitaf: „Mnogo je više razumeo nego što je znao”.

U svom romanu *Lav u Beogradu* (1992), Slobodan Stojanović je opisao Duška Radovića: „Čovek ćutljiv, malčice namršten, kao da ga unutra nešto tišti i boli. Pušio je cigaretu za cigaretom. Činilo se da će svakog trenutka zaspati”, dok je Matija Bećković rekao: „Niko nije manje ličio na dete a više imao dušu deteta. Od prevelike osećajnosti i plemenitosti branio se humorom.” (Isto.).

Saradnici iz redakcije Studija B tvrdili su da se nikad nije posebno pripremao za svoje emisije. Ulazio je u studio bez ikakvog papira ili notesa. Nikada nije preskočio bilo koji termin emitovanja svoje emisije. Zato nije čudno što je Dušana Radovića, Dušan Petričić, predstavio karikaturom: Radović – petao na vrhu Palate „Beograd”. Ta karikatura nosi simboliku prema kojoj je Rado-

14 Branislav Nušić, pod pseudonimom Ben Akiba, u periodu 1904–1907. svakodnevno je pisao satirične feljtone, a tokom 1936. i 1937. godine saradivao je u realizaciji humoristično-satirične emisije Radio Beograda *Humorističke novine*. Često je isticao da je „najmlađi član redakcije sa 66 godina”.

vić osoba od integriteta koji oštrim kljunom razotkriva i javnosti ukazuje na probleme, anomalije u društvu. Za razliku od metalnog petla na vrhu zgrade koji se okreće „kako vetar duva”, Duško Radović se beskompromisno suprotstavljao nelogičnim, nakaradnim i nedostojnim anomalijama, čuvajući svoj integritet i javni interes.

O njegovom integritetu i o odgovoru malog čoveka „iz radio-aparata” moćnom političkom sistemu i partiji govori jedan događaj iz 1982. godine. U tom osetljivom vremenu, nakon Titove smrti, Radović je u etar pročitao aforizam: „Ako već možemo i moramo bez Tita, možemo i bez mnogih drugih.” (Čolić 2020). To nije bila prva njegova izjava kojom je posredno kritikovao politički sistem i Partiju. Pre navedenog „slučaja”, na jednoj sednici CK KPS, političko rukovodstvo je konstatovalo da se Duško osilio: „Aforizmi u popularnoj satiričnoj emisiji 'Beograda, dobro jutro' u poslednje vreme sve češće imaju obeležja političkih poruka sa izraženom moralističkom i demagoškom pozadinom.” (Novosti online 2016). Najveće protivnike dobio je u Bogdanu Pešiću, Ivanu Stamboliću, predsedniku Predsedništva Srbije, prvom čoveku Gradskog komiteta Saveza komunista Beograda i generalu Nikoli Ljubičiću, moćnim partijskim rukovodiocima. Ivan Stambolić je čak izražavao pretnje da će zabraniti rad Studija B (isto.). Prema svedočenju Radovićevog brata, Duško nije želeo da dopusti da zaposleni na Studiju B ostanu bez posla zbog njega i sam se povukao. Poslednju emisiju je realizovao 19. novembra 1982. godine. Ta situacija je izazvala snažnu uznemirenost u Beogradu, Srbiji, čak i u Jugoslaviji. Izostanak omiljenih aforizama u 7.15 na programu Studija B, doveo je do pritiska slušalaca, publike, javnosti. Partija se „pokajala” i Ivan Stambolić lično je tražio Radovićev povratak na Studio B. Već teško bolestan, Duško Radović je odgovorio: „Ja jesam mali čovek sa radija, ali nisam onaj koji se pali i gasi na dugme.” (Stanišić 2020). Celokupna situacija i svojevrstan progon bitno su uticali na njegovo zdravstveno stanje. Umro je 16. avgusta 1984. od upale produžene kičmene moždine, bolesti koju izaziva prekomeran stres. Na sahrani je bilo 10.000 ljudi i veoma mnogo policijskih snaga. „Na svakom čošku šušti i pišti radio-veza. Ceo Beograd došao je da isprati legendu. Ispraćen je uz stihove *Ti mirno spavaj, spavaj / usni sanak svoj / a ja idem dalje / u svoj nespokoj* iz pesme *U ranu zoru*, čiji je refren bio muzička podloga njegove emisije. Nažalost, i kako je Dušan Slavković procenio, Duško je sklopio oči, a njegova emisija na radiju zauvek je bila završena, bez nastavljača.” (Čolić 2020).

Zaključak

U procesu multiplikacije jugoslovenskog medijskog prostora i stvaranja nezavisnih medijskih entiteta, koji će funkcionisati van sistema Radio Beograda, nastaje Radio Studio B – paradigma nezavisnog i inovativnog radijskog izraza. Ova stanica osnovana po uzoru na američke i evropske komercijalne i popularne piratske stanice, unese svežinu i originalnost u etar po kojoj će ostati zapamćena sve do današnjih dana. Jasna vizija i strategija osnivača stanice da se stvori radio koji će biti inovativan, participativan, sadržajan i uvek aktuelan kreirao model po kojem će se osnivati buduće radio-stanice, što je auditorijumu pružilo novo slušalačko iskustvo.

Osobenost Studija B je bila i kadrovska politika koja se zasnivala na podršci zaposlenima da urade nešto kreativno i po prvi put što je otvaralo prostor za stvaranje i afirmaciju radijskih zvezda, kasnije simbola Studija B. Za stvaranje novog programskog koncepta velika zasluga pripadala je urednicima, ali pre svega zaposlenima, koji su svojim talentom i kreativnošću, smelošću i integritetom, učestvovali u kreiranju autentičnog audio imidža radija. Talenat i širok spektar interesovanja autora Studija B unapredio je rad stanice. Ta radio-stanica je bila jedna od retkih medija koji je uspeo da inkorporira toliko različitih i vrlo značajnih umetničkih i profesionalnih karijera.

Zato zaposleni i angažovani na Studiju B nisu ličili na kolege iz Radio Beograda, raspolagali su širokom lepezom znanja, talenta i veština koje su stavljali u službu Studija B. Time je otvoren prostor da se jedan medij personalizuje i identifikuje sa ljudima koji su ga svojim glasom, ali i integritetom reprezentovali. Upravo unoseći sva iskustva i interesovanja iz drugih sfera, zaposleni u Studiju B, ponašali su se prema etru kao prema prostoru koji dopušta pomeranje granica. Autori Studija B su, „kršenjem” pravila medija, dali novo značenje radiju, oslobodivši ga krutog i strogog koncepta, usklađujući različite medije kako bi se ostvarile raznolike interakcije medija i muzike, medija i izvođačke umetnosti i medija i književnosti. Takva programska, ali i kadrovska politika stvorila je radio stanicu kakva je bila potrebna beogradskom auditorijumu – informativna, angažovana i okrenuta slušaocima, radio stanica koja edukuje i stanica u koju slušaoci imaju poverenje. Uspeh je usledio upravo iz toga što su se preispitivala stara pravila i kreirala nova, i to između ostalog, i otvaranjem prostora za novi doživljaj radija, Studio B je otvorio i prostor za novi doživljaj ostalih kako umetnosti tako i medija. Fluidnost je stvorila radio kakav danas poznajemo, i time otvorila vrata i za muzičku umetnost i književnost i nauku. Najpoznatiji među poznatima svakako je

Duško Radović koji je postao simbol Studija B, kao i Beograda. Pesnik, čiji rad na Studiju B možemo okarakterisati kao književnost pred mikrofonom. Zaposleni navode da osim što je bio jedna od najznačajnijih ličnosti naše kulture, politički nekorektan patriota i divan saradnik, bio je i ličnost koja je razumela medije na dubok i suštastven način. Angažovanje Duška Radovića na Studiju B učinilo je da njegove reči dobiju glas i prostor, a radio kultnu emisiju *Beograde, dobro jutro*, ali i da književnost izađe iz okvira intimnog čitanja pojedinca i uselila se u medijski prostor u kom je sluša veliki broj ljudi istovremeno. On je spojio književnost i medije na osoben način, i svojim radom i talentom dao posebnu dimenziju Studiju B.

Literatura

- B92 (2019) „Beograde, dobro jutro; Duško Radović 'Našu sreću uživaju drugi, a da to možda i ne znaju'”, 29.11.2019, dostupno na: https://www.b92.net/zivot/vesti.php?yyyy=2019&mm=11&dd=29&nav_id=1624087, [Pristupljeno 17. septembra 2020].
- Čolić, Nina (2020) „Čovek strogog lica i britkog jezika – Duško Radović”, *Danas*, 16.08.2020, dostupno na: <https://www.danas.rs/kultura/covek-strogog-lica-i-britkog-jezika-dusko-radovic/>, [Pristupljeno 7. oktobra 2020].
- Ćirić Una, Nikolić Mirjana (2020) „Počeci građanskog novinarstva i komercijalnih medija u Srbiji: 50 godina Radija Studio B”. *Zbornik radova FDU* br. 38. Beograd: Fakultet dramskih umetnosti, str. 137–156.
- Ljerka Draženović o parodiji na vesti” (1990) emisija „Naše najlepše godine” 1990, *YouTube* kanal Branislava Milunov, postavljeno 15. aprila 2020, dostupno na: <https://www.youtube.com/watch?v=ej0S8wNorr0>, [Pristupljeno 15. decembra 2020].
- Maričić, Nikola (1994) *Profili radija*, Beograd: Radio televizija Srbije.
- Marković, Dragan (1994) *Moje press godine*, Beograd: Studio B.
- Nikolić, Mirjana (2017) Šekspirova dela na programima Radio Beograda u *Šekspir i transmedijalnost* (ur. N. Daković; I. Medenica, K. Radulović), Beograd: Fakultet dramskih umetnosti, str. 123–137.
- *Novosti online* (2016) „Kako je ućutkan Duško Radović: Rečenica koja je došla glave najvećoj legendi Beograda”, 22. 05. 2016, dostupno na: <https://www.novosti.rs/vesti/naslovna/reportaze/aktuelno.293.html:606235-KAKO-JE-UCUTKAN-DUSKO-RADOVIC-Recenica-koja-je-dosla-glave-najvecoj-legendi-Beograda> [Pristupljeno 7. oktobra 2020].

- Stanišić, Božidar (2020) „Duško Radović, pre nego što popravite svet”, *Osservatorio Balcani e Caucaso Transeuropa*, 17.8.2020, dostupno na: <https://www.balcanicaucaso.org/bhs/zone/Srbija/Dusko-Radovic-pre-nego-sto-popravite-svet-204228> [Pristupljeno 20. oktobra 2020].
- Veljanovski, Rade (2012) *Medijski sistem Srbije*, Beograd: Fakultet političkih nauka i Čigoja štampa.

Izvori

Intervjui vođeni u periodu od jula 2020. do februara 2021. godine sa:

- Petrom Maršom – osnivačem, voditeljem, autorom, pomoćnikom direktora Studija B;
- Markom Jankovićem – voditeljem i autorom;
- Žikicom Simić – autorom i voditeljem.

Mirjana Nikolić
Faculty of Dramatic Arts, University of Arts in Belgrade

Una Ćirić
Faculty of Dramatic Arts, University of Arts in Belgrade

AUTHORS' TRANSMEDIAL EXPERIENCES IN THE FUNCTION OF CREATING THE IDENTITY OF RADIO STUDIO B

Abstract

In 2020 Radio Studio B marked its 50th anniversary. It is a medium that has been unique and authentic in Serbian and Yugoslav society in terms of program-production features, critical attitude towards socialist reality and with elements of subversiveness. The main goal of the paper is to interpret the specificity of Studio B through the uniqueness of those engaged and employed in this radio station, people who combined their rich experiences, mostly related to some other artistic or scientific fields, with language and expressive forms of radio and in doing this brought new values to the listeners. These are prominent authors who, during the "golden age" of this radio station, in the 70's and 80's, strongly marked its program and made an indelible contribution to the development of broadcasting in Serbia. The central place in this work belongs to the analysis of the work of Dušan Duško Radović, poet, writer, aphorist; a presenter of reality who withdrew in "troubled" times to protect Studio B from political pressure. Along with the presentation of his contribution to the social and program positioning of Studio B, the paper presents the activities of other relevant actors in creating the program of Studio B: Slobodan Slobo Konjović, musician and leader of the alternative band Cosmetics; actors Ivan Bekjarev, Ljerka Draženović, Zoran Milosavljević and Rada Đuričin; Žikica Simić, psychologist; Zoran Modli, pilot and flight instructor; Petar Marš, mechanical engineer and writer; Marko Janković, student of the Faculty of Theology and alumni of the Faculty of Mathematics etc. Thanks to their experiences in various fields and media, these authors have made a significant contribution to the conceptualization and profiling of Studio B as the most important alternative, civil and progressive media in Serbia, during the 80's of the XX century.

Keywords

Radio, Studio B, Belgrade, transmedial experience, Dusan Radović

Primljeno: 12. 1. 2022.

Prihvaćeno: 2. 2. 2022.